

Івано-Франківський національний медичний університет
Кафедра соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я

Лекція з біостатистики для студентів 4 курсу медичного факультету

**Поняття і роль біостатистики як основної
складової системи доказової медицини,
історія розвитку та значення для практики
охорони здоров'я**

Складач: д.мед.н. Децик Орина Зенонівна

План лекції:

- **Зміст і місце біостатистики серед статистичних та медичних наук у системі освіти і в практичній діяльності лікаря.**
  - **Історія виникнення і розвитку біостатистики.**
  - **Застосування статистичного методу в медико-біологічних дослідженнях. Організація статистичного дослідження, його етапи.**
  - **Методика розрахунку та оцінки відносних величин. Їх практичне застосування.**
  - **Методика розрахунку та оцінки середніх величин. Міри варіабельності ознак. Поняття норми.**
-

Статистика

- це сукупність методів, які дають можливість приймати оптимальні рішення в умовах невизначеності

(А.Вайльд)

Термін “статистика” має два значення:

- підсумовані дані, кількісна інформація, представлена числами
  - наука про збір, обробку та аналіз даних
-

Біостатистика (біологічна статистика) або біометрія

- це прикладне застосування статистичних методів у біологічних дослідженнях, зокрема в медицині та сільському господарстві.

На сьогодні термін “*біометрія*” прийнято застосовувати до біологічних та сільськогосподарських досліджень, а “*біостатистика*” – до медичних.

Біостатистика

- одна із галузей загальної статистики, наука про збір, обробку та аналіз даних медичних (клінічних, гігієнічних, експериментальних) досліджень.

Розділи біостатистики:

- теоретичні і методичні основи
  - статистика здоров'я населення
  - статистика охорони здоров'я
-

Застосування біостатистики в медицині:

- трактування варіації (зріст, маса тіла, артеріальний тиск і ін.)
- діагностика захворювань (відхилень від норми)
- прогнозування можливих наслідків (для хворого, в популяції)
- вибір належного впливу (методу профілактики, діагностики, лікування) на хворого чи групу населення (доказова медицина)
- управління системою охорони здоров'я
- планування та проведення медичних досліджень, аналіз їх результатів

Історична довідка

ДЖОН ҐРАУНТ (John Graunt, 1620-1674) і ВІЛЬЯМ ПЕТТІ (William Petty, 1623-1687), Велика Британія – засновники медичної (демографічної) статистики.

Праці:

- **Дж. Граунт “Природні і політичні спостереження над записами про померлих, стосовно їх відношення до уряду, релігії, професії, зростання населення, повітря, хвороб та ін. у місті Лондоні” (1662);**
- **В. Петті “Ессе в політичну арифметику” (Дублін, 1683).**

Історична довідка

ГРЕГОР ЙОХАН МЕНДЕЛЬ (Gregor Johann Mendel, 1822-1884), Австро-Угорщина, Чехія.

Застосував статистичні методи до своїх дослідів з генетики - вивчення характеристик понад 29000 горошин впродовж 1856-1863 рр.

Праця “Досліди над рослинними гібридами” (1866) мало зауважена сучасниками.

Історична довідка

Праці Менделя, заново відкриті 1900 року, стали підставою для англійців КАРЛА ПІРСОНА (Karl Pearson, 1857-1936) і Вальтера Ф. Р. Велдона (Walter Frank Raphael Weldon, 1860-1906) відкриття біометричної школи в Кембріджському університеті.

ВІЛЬЯМ ГОССЕ, псевдонім **СТ'ЮДЕНТ** (William Gossett, pseudonym «Student», 1876-1937), учень К. Пірсона, вивчав малі вибірки.

Історична довідка

РОНАЛЬД А. ФІШЕР (Ronald A. Fisher, 1890-1962), англійський статистик, еволюційний біолог, генетик, учень К. Пірсона.

Застосував і вдосконалив методи статистичного аналізу, запропонував у 1918 р. методику дисперсійного аналізу (analysis of variance – ANOVA).

Праця “Генетична теорія натуральної селекції” (1930).

Організація статистичного дослідження, його етапи:

- I. Складання плану і програм статистичного дослідження**
  - II. Збір матеріалу**
  - III. Розробка і зведення даних**
  - IV. Аналіз, висновки, практичні рекомендації**
-

I етап статистичного дослідження: складання плану і програм (дизайн дослідження)

1. Мета дослідження	Для чого вивчати?
2. Завдання дослідження	Що робити, щоб досягнути мети?
3. Об'єкт спостереження	Визначена група населення (популяція, когорта), що проживає на певній території
4. Одиниця спостереження	Кожний окремий носій облікових ознак: <ul style="list-style-type: none"> · якісних (стать, професія і т.д.) · кількісних (АТ, ЧСС, вага тощо)

І етап статистичного дослідження: складання плану і програм

5. Програми дослідження:

5.1. Програма спостереження (обліку, збирання матеріалу)

Обліковий документ, де перелічені облікові ознаки кожної одиниці спостереження

- **Стандартні** – офіційні облікові документи (ф. № 025-2/о, 066/о, 089/о і т.п.)
- **Довільні** – анкети, протоколи досліджень тощо

І етап статистичного дослідження: складання плану і програм

5. Програми дослідження:

5.2. Програма розробки (зведення) матеріалу

Макети статистичних таблиць:

- *простих* (в присудку одна ознака)
- *групових* (в присудку декілька згрупованих ознак)
- *комбінаційних* (в присудку декілька ознак, скомбінованих між собою)
- *Стандартні* – офіційні звітні документи (ф. № 12, 20 і ін.)

5.3. Програма аналізу

Вибір методів перевірки гіпотез (оцінка достовірності, зв'язків і ін.)

І етап статистичного дослідження: складання плану і програм

6. Методи (види) дослідження:

6.1. За часом

- **поточне** (поздовжнє)
- **одномоментне** (поперечне)

6.2. За обсягом

- **суцільне** - охоплює всі одиниці спостереження (генеральна сукупність)
- **несуцільне** (часткове):
  - **монографічне**
  - **основного масиву**
  - **вибіркове** (випадковий, механічний, типологічний, гніздовий відбір)

I етап статистичного дослідження: складання плану і програм

**7. Сили і
засоби
дослідження**

- **Кадрове забезпечення**
- **Матеріальне забезпечення**
- **Фінансове забезпечення**

II етап статистичного дослідження: збирання матеріалу

- 1. Заповнення облікових документів**
- 2. Поточний контроль**

III етап статистичного дослідження: розробка і зведення матеріалу

1. Шифрування

2. Групування і зведення у таблиці

3. Обчислення показників

- **Відносні величини** (для узагальнення якісних ознак)
- **Середні величини** (для узагальнення кількісних ознак)
- **Інші коефіцієнти** для перевірки гіпотез (t-тест Ст'юдента, критерій χ^2 , коефіцієнт кореляції і ін.)

III етап статистичного дослідження: розробка і зведення матеріалу

4. Графічне зображення

• Діаграми:

- лінійні (графік, радіальна)
- площині (секторна, стовпчикова)
- об'ємні

• Картограми

• Картодіаграми

IV етап статистичного дослідження: аналіз, висновки і рекомендації

Відносні величини (пропорції)

- Використовують для узагальнення явищ за якісними ознаками
- Розраховують шляхом відношення (ділення) однієї абсолютної величини на іншу (a/b)
- Виражають у десяткових дробах (імовірність - P), відсотках (%), проміле (‰), продециміле (‱), просантиміле (‵)

Види відносних величин

- **Показники екстенсивності**
  - **Показники інтенсивності**
  - **Показники співвідношення**
  - **Показники наочності**
-

(структури, розподілу)

вказує на питому вагу частки в цілому:

$$ПЕ = \frac{\text{частина явища}}{\text{ціле явище}} \times 100$$

Наприклад: структура причин смертності, де
всі причини смертей – 100 %, у тому числі внаслідок:
хвороб системи кровообігу - 60 %,
злоякісних новоутворень – 20 %,
травм і нещасних випадків – 15 %,
решта – 5 %

поширеності, розповсюдженості)

вказує на частоту явища у середовищі, що продукує це явище:

$$PI = \frac{\text{явище}}{\text{середовище}} \times 100 (1000, 10000, 100000)$$

Показники інтенсивності поділяють на:

- **Загальні** – все явище до всього середовища (наприклад, загальні показники смертності, народжуваності, захворюваності, інвалідності населення)
- **Спеціальні** – за окремими групами (наприклад, ті ж показники за віком, статтю, причинами тощо)

Показник співвідношення

характеризує відношення між двома невзаємопов'язаними (такими, що не продукують одна одну) сукупностями:

$$ПС = \frac{\text{перше явище}}{\text{друге явище}} \times 100 (1000, 10000, 100000)$$

Наприклад: забезпеченість лікарняними ліжками на 1000 мешканців, лікарями на 10000 населення, кількість процедур на 100 відвідувань у поліклініку тощо.

Показник наочності

вказує на скільки процентів зросло (чи знизилось) явище, що аналізується, порівняно із базовою величиною, прийнятою за 100 %:

$$ПН = \frac{\text{порівнюване явище}}{\text{базове явище}} \times 100$$

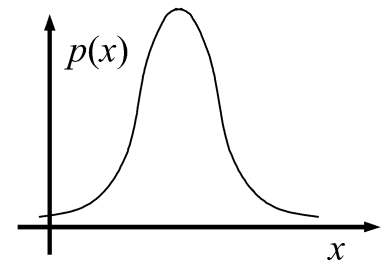
Наприклад: у 2005 році показник забезпеченості лікарями становив 36,2 на 10000 населення, що порівняно із рівнем 2000 року (44,1 ‰) становить 82,1 %, тобто знизився на 17,9 %.

$$ПН = \frac{36,2}{44,1} \times 100 = 82,1\%$$

Середні величини

- Використовують для узагальнення явищ за кількісними ознаками (зріст, маса тіла, біохімічні параметри тощо)
- Обчислюють на підставі варіаційних рядів
- Вибір величин (коефіцієнтів) для описання даних і перевірки гіпотез залежить від типу розподілу: *нормального (дзвоноподібного) чи іншого (відмінного від нормального)*

Види середніх величин

- **Середня арифметична**
  - **Середня геометрична**
  - **Середня гармонійна**
  - **Середнє квадратичне відхилення**
  - **Інші**
-

Варіаційний ряд

- це сукупність числових значень (варіант) ознаки, що вивчається.

Види варіаційних рядів:

- *простий* - кожна варіанта (x або v) зустрічається тільки один раз
- *згрупований* - варіанти в сукупності зустрічаються з певною частотою (f або p)
- *нерангований* - варіанти розташовані несистематизовано
- *рангований* - варіанти розташовані в порядку зростання
- *інтервальний* – варіанти представлені у вигляді числових інтервалів

Параметри варіаційного ряду:

- **Амплітуда** ряду – різниця між максимальним і мінімальним значеннями $(x_{\max} - x_{\min})$
  - **Медіана** (Me) - серединна, центральна варіанта, яка ділить ряд на дві рівні частини
  - **Мода** (Mo) – варіанта з найбільшою частотою
-

Параметри варіаційного ряду:

- **Середня арифметична** (M або $\bar{X}$)
розраховується трьома способами:

1. **Простий** (для простих варіаційних рядів):

$$M = \frac{\sum v}{n} \quad \text{або} \quad \bar{X} = \frac{\sum x}{n}$$

2. **Зважений** (для згрупованих варіаційних рядів)

$$M = \frac{\sum vp}{n} \quad \text{або} \quad \bar{X} = \frac{\sum xf}{n}$$

Параметри варіаційного ряду:

3. Спосіб моментів (для ручних розрахунків)

$$M = A + \frac{\sum ap}{n},$$

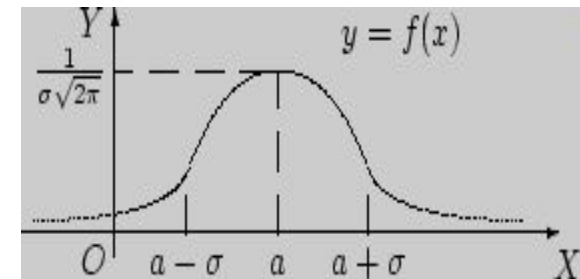
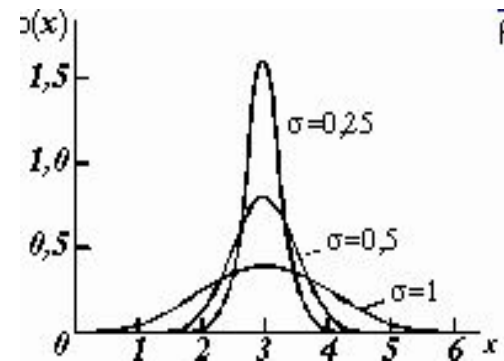
де: A – умовна середня арифметична
(найчастіше M_0 , за її відсутності - M_e);

a - умовне відхилення кожної варіанти від
умовної середньої ($a = v - A$);

n – загальна чисельність вибірки.

Параметри варіаційного ряду:

- **Середнє квадратичне відхилення – *standard deviation*** (σ або s) використовується для:
    - ◆ характеристики міри варіабельності ознаки
    - ◆ визначення діапазону типових і “нормальних” значень
    - ◆ наступної оцінки достовірності отриманих даних
- σ^2 – називається **дисперсією**

σ розраховується також трьома способами:

1. Простий:

$$\sigma = \pm \sqrt{\frac{\sum d^2}{n-1}}$$

2. Зважений:

$$\sigma = \pm \sqrt{\frac{\sum d^2 p}{n-1}},$$

де d – істинне відхилення варіанти від середньої арифметичної величини ($d = v - M$).

3. Спосіб моментів:

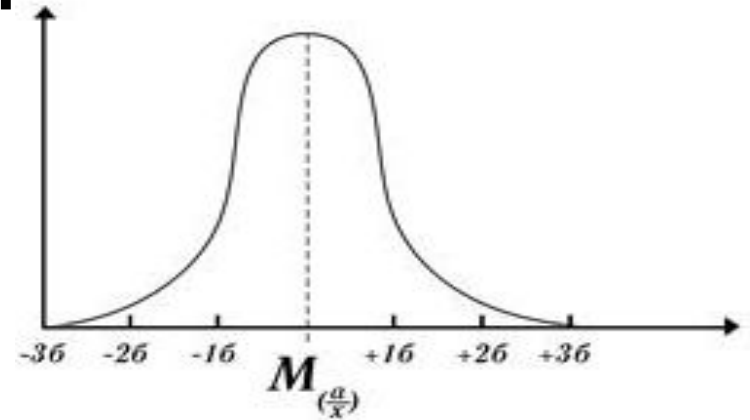
$$\sigma = \pm \sqrt{\frac{\sum a^2 p}{n} - \left(\frac{\sum ap}{n}\right)^2}$$

Параметри варіаційного ряду:

При нормальному розподілі:

- ◆ інтервал $M \pm \sigma$ охоплює центральні 68 % найбільш **ТИПОВИХ** для сукупності значень – середні рівні
- ◆ інтервал $M \pm 2\sigma$ - 95,5 % значень (варіант) сукупності – рівні вище і нижче середніх, а 95 % інтервал ($M \pm 1,96\sigma$) - це “**норма**”
- ◆ інтервал $M \pm 3\sigma$ - 99,7 % варіант, тобто майже всю сукупність – дуже низькі і дуже високі значення

Параметри варіаційного ряду:

- **Коефіцієнт варіації** – показник варіабельності ознаки, що не залежить від шкали та одиниць вимірювання.

$$C_v = \frac{\sigma}{M} \times 100$$

- При $C_v < 10\%$ варіаційний ряд компактний, ознака маловаріабельна;
- При C_v в межах $10-20\%$ - ознака середньої варіабельності;
- При $C_v > 20\%$ - висока варіабельність ознаки, свідчить про неоднорідність вибірки.

Параметри варіаційного ряду:

■ *Процентіль:*

n -й процентіль - це таке значення, нижче якого розташовано n відсотків варіант.

Виділяють спеціальні проценти́лі, які ділять варіаційний ряд на чотири рівні частини:

- ***50 процентіль – медіана***
- ***25 процентіль – нижній кuartіль***
- ***75 процентіль – верхній кuartіль***
- ***Інтервал між нижнім і верхнім кuartілями охоплює найтиповіші для сукупності значення – середні рівні***

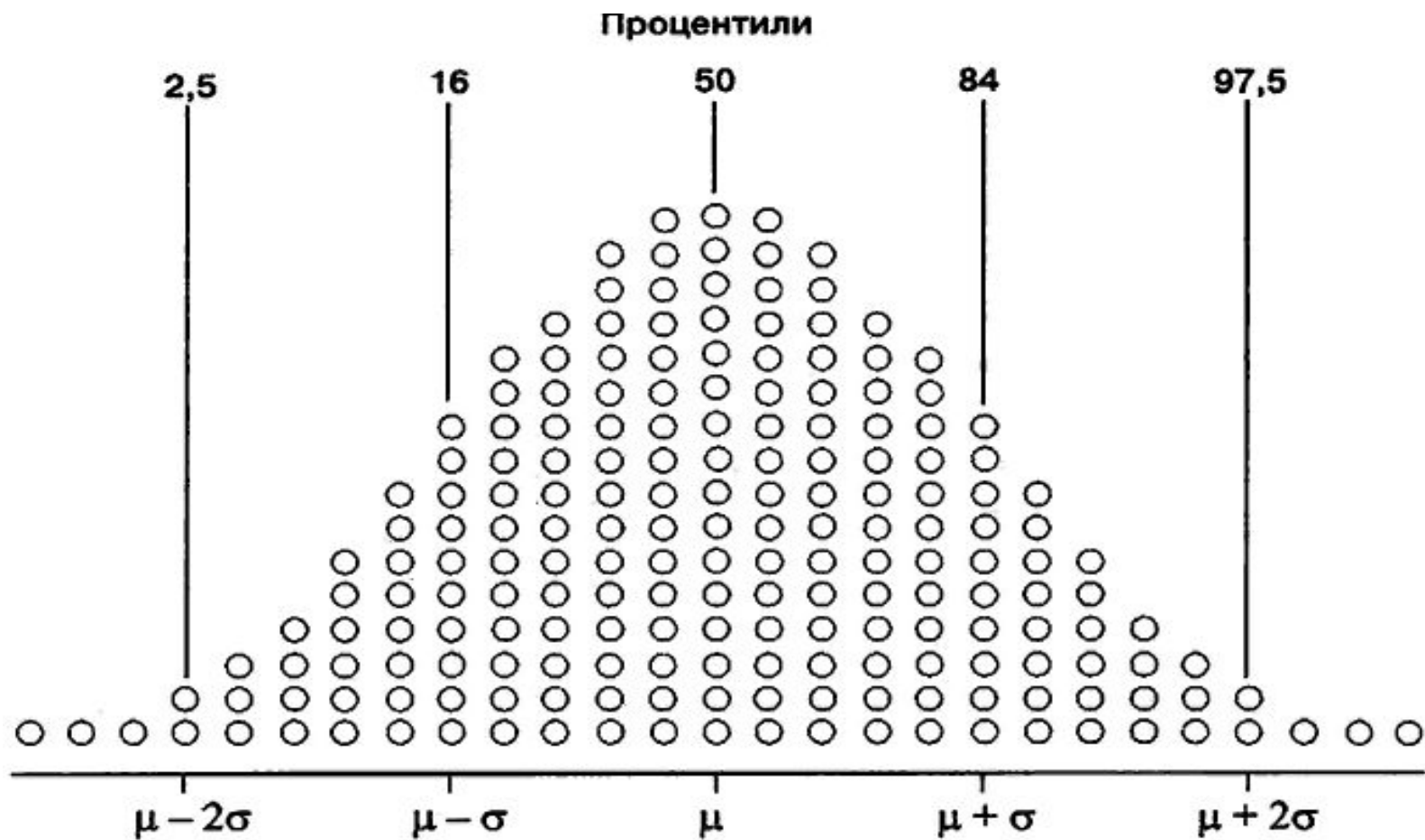
Параметри варіаційного ряду:

- *Тип розподілу:*

При *нормальному розподілі:*

- $M = Me = Mo$
  - Нижній і верхній кuartілі приблизно однакові
  - 2,5 процентіль $\approx M - 2\sigma$
  - 97,5 процентіль $\approx M + 2\sigma$
-

Параметри варіаційного ряду:

Вибір найкращих характеристик сукупності для її узагальнення

<i>Тип розподілу даних</i>	<i>Величини для узагальнення і описання розподілу даних</i>
Нормальний (дзвоноподібний, симетричний)	Середня арифметична і середнє квадратичне відхилення, $M \pm \sigma$
Відмінний від нормального (несиметричний)	Медіана і процентілі (нижній та верхній кuartилі) Me (25 – 75 процентілі)

Дякую за увагу!

